

TURIZM EKSPORTINI RIVOJLANTIRISH BO'YICHA XORIJIY TAJRIBA VA UNI MILLIY IQTISODIYOTGA TATBIQ ETISH ISTIQBOLLARI

Hamrayev Umidbek Murodjon o'g'li

Osiyo Xalqaro Universiteti

M102-IQT-25 guruhi talabasi

Annotatsiya: *Mazkur maqolada turizm xizmatlari eksportini rivojlantirish bo'yicha xorijiy mamlakatlar tajribasi atroflicha tahlil qilinadi hamda ushbu tajribani milliy iqtisodiyotga moslashtirish va tatbiq etish istiqbollari yoritiladi. Tadqiqot davomida turizm eksportining iqtisodiy o'sishga ta'siri, valyuta tushumlarini oshirishdagi o'rni, bandlikni ta'minlash va hududiy rivojlanishni rag'batlantirishdagi ahamiyati ko'rib chiqiladi. Shuningdek, rivojlangan va rivojlanayotgan davlatlarda qo'llanilayotgan samarali mexanizmlar — turizm infratuzilmasini rivojlantirish, marketing strategiyalarini takomillashtirish, davlat-xususiy sheriklik modeli, raqamli texnologiyalardan foydalanish hamda brend imijini shakllantirish kabi yo'nalishlar tahlil etiladi.*

Maqolada O'zbekiston sharoitida turizm eksport salohiyatini oshirish omillari, mavjud muammolar va ularni bartaraf etish yo'llari ilmiy asosda bayon qilinadi. Natijada turizm sohasini milliy iqtisodiyotning strategik eksport yo'nalishlaridan biriga aylantirish bo'yicha amaliy taklif va tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Kalit so'zlar: *turizm eksporti, turizm xizmatlari, xorijiy tajriba, milliy iqtisodiyot, turizm infratuzilmasi, turizm marketingi, davlat-xususiy sheriklik, raqamli turizm, valyuta tushumi, hududiy rivojlanish, turizm brendi, eksport salohiyati*

Jahon iqtisodiyotida turizm nafaqat xizmatlar sohasi, balki milliy iqtisodiyotlarning barqaror rivojlanishini ta'minlovchi muhim eksport yo'nalishiga aylangan. Jahon Turizm Tashkiloti (UNWTO), Jahon banki va Scopus bazasidagi ilmiy tadqiqotlar (Hall, 2019; Gössling, 2020; Pulido-Fernández, 2021) turizm eksporti valyuta tushumlarini oshirishi, bandlikni ko'paytirishi hamda hududiy rivojlanishni jadallashtirishini ko'rsatadi. Rivojlangan davlatlarda turizm eksporti YaIM tarkibida 8–15 foizni tashkil etsa, ayrim mamlakatlarda bu ko'rsatkich 20 foizdan ham yuqoridir. Biroq ko'plab rivojlanayotgan davlatlarda, jumladan O'zbekistonda ham turizm eksport salohiyati to'liq ishga solinmagan. Asosiy muammolar quyidagilardan iborat:

- xalqaro turizm infratuzilmasining yetarli darajada rivojlanmaganligi;
- xalqaro marketing strategiyasining sustligi;
- turizm xizmatlari sifatining xalqaro standartlarga to'liq mos kelmasligi;
- malakali kadrlar yetishmasligi;
- raqamli turizm va elektron savdo platformalarining to'liq integratsiya qilinmaganligi.

Shu bois turizm eksportini rivojlantirishda ilg'or xorijiy tajribani ilmiy asosda o'rganish va uni milliy sharoitga moslashtirish dolzarb ilmiy-amaliy muammo hisoblanadi.

Mazkur maqolaning asosiy maqsadi — turizm eksportini rivojlantirishning nazariy-metodologik asoslarini xalqaro ilmiy tadqiqotlar, xususan Scopus bazasida indekslangan maqolalar natijalari asosida kompleks tahlil qilish hamda ilgʻor xorijiy tajribani Oʻzbekiston iqtisodiy sharoitiga moslashtirish boʻyicha ilmiy asoslangan konseptual takliflar ishlab chiqishdan iborat.

Zamonaviy ilmiy adabiyotlarda turizm eksporti mamlakatning tashqi iqtisodiy integratsiyasi, xizmatlar savdosi raqobatbardoshligi va hududiy rivojlanishning muhim determinanti sifatida qaraladi. Shuningdek, xalqaro tadqiqotlar turizm eksportining rivojlanishi davlat siyosati, infratuzilma sifati, raqamli texnologiyalar darajasi va xizmat koʻrsatish standartlari bilan uzviy bogʻliqligini koʻrsatadi. Shu bois mazkur maqolaning strategik maqsadi — turizm eksportini oshirishga xizmat qiluvchi tizimli modelni ishlab chiqish uchun ilmiy asos yaratishdir.

Turizm eksportini rivojlantirish boʻyicha ilgʻor xorijiy tajribani tizimli tahlil qilish va Oʻzbekiston sharoitida qoʻllash uchun ilmiy asoslangan tavsiyalar ishlab chiqish.

Tadqiqot maqsadiga erishish uchun quyidagi ilmiy vazifalar belgilandi:

Nazariy asoslarni tahlil qilish. Turizm eksporti tushunchasi, uning iqtisodiy mohiyati, tarkibiy elementlari va milliy iqtisodiyotdagi oʻrni haqidagi ilmiy yondashuvlarni Scopus indekslangan maqolalar asosida tizimlashtirish hamda mavjud ilmiy qarashlarni solishtirma tahlil qilish.

Ilgʻor xorijiy tajribani oʻrganish. Turizm eksporti rivojlangan davlatlar tajribasini institutsional, iqtisodiy va marketing mexanizmlari nuqtai nazaridan qiyosiy tahlil qilish hamda ularning muvaffaqiyat omillarini aniqlash.

Rivojlanish omillarini aniqlash. Ilmiy maqolada qayd etilgan asosiy determinantlar — transport infratuzilmasi, logistika qulayligi, viza siyosati, investitsiya muhiti, xizmat sifati, raqamli platformalar va brend siyosatining turizm eksportiga taʼsirini iqtisodiy tahlil qilish.

Turizm eksportining iqtisodiy samaradorligini baholash. Turizm eksportining yalpi ichki mahsulot, bandlik darajasi, valyuta tushumlari va hududiy rivojlanishga taʼsirini ilmiy metodlar asosida baholash hamda iqtisodiy multiplikativ effektini aniqlash.

Milliy salohiyatni diagnostika qilish. Oʻzbekiston turizm eksporti salohiyatini mavjud statistik koʻrsatkichlar, xalqaro reytinglar va ilmiy metodologiyalar asosida tahlil qilish hamda asosiy toʻsiqlarni aniqlash.

Strategik rivojlanish yoʻnalishlarini ishlab chiqish. Xorijiy tajriba va ilmiy natijalar asosida turizm eksportini oshirishga qaratilgan ustuvor yoʻnalishlar — raqamli turizm, ekologik turizm, ziyorat turizmi, madaniy turizm va innovatsion xizmatlar modelini ishlab chiqish.

Amaliy tavsiyalar shakllantirish. Turizm eksportini rivojlantirish boʻyicha davlat siyosati, investitsiya mexanizmlari, marketing strategiyalari va institutsional islohotlarga doir ilmiy asoslangan amaliy takliflar ishlab chiqish.

Turizm eksportining nazariy asoslarini Scopus maqolalari asosida tahlil qilish;

Ispaniya, Turkiya, Fransiya, Tailand va Malayziya tajribasini qiyosiy oʻrganish;

Turizm eksportiga ta'sir qiluvchi asosiy omillarni aniqlash; O'zbekiston turizm eksport salohiyatini baholash;

Amaliy tavsiyalar ishlab chiqish. O'tkazilgan nazariy va qiyosiy tahlillar, shuningdek Scopus indekslangan ilmiy tadqiqotlar natijalari shuni ko'rsatdiki, turizm eksportining barqaror o'sishi ko'p omilli tizimli model asosida shakllanadi. Xususan, zamonaviy ilmiy tadqiqotlarda (Gössling, 2020; Hall, 2019; Pulido-Fernández, 2021; UNWTO analitik hisobotlari) turizm eksporti rivoji quyidagi determinantlar bilan bevosita bog'liqligi ilmiy jihatdan isbotlangan:

Birinchidan, infratuzilma sifati va transport logistikasining rivojlanganligi turizm eksporti hajmiga to'g'ridan-to'g'ri ta'sir ko'rsatadi. Empirik modellarda aviatsiya qatnovlari soni va turist oqimi o'rtasida kuchli musbat korrelyatsiya aniqlangan. Bu natija Turkiya, BAA va Singapur tajribasida ham tasdiqlangan.

Ikkinchidan, turizm xizmatlari sifatining xalqaro standartlarga mosligi eksport daromadlarini oshiruvchi asosiy omil hisoblanadi. Scopus tadqiqotlari shuni ko'rsatadiki, xizmat sifati indeksidagi 1 ball o'sish turizm daromadlarini o'rtacha 8–12% ga oshiradi.

Uchinchidan, raqamli transformatsiya va smart-turizm texnologiyalarining joriy etilishi turizm eksportini tezlashtiruvchi innovatsion omil sifatida namoyon bo'lmoqda. Onlayn bron tizimlari, sun'iy intellekt asosidagi marketing va raqamli reklama strategiyalari joriy etilgan davlatlarda xorijiy turistlar soni an'anaviy marketingdan foydalanadigan mamlakatlarga nisbatan sezilarli yuqori.

To'rtinchidan, milliy turizm brendi va marketing siyosati eksport raqobatbardoshligini belgilovchi muhim institutsional omil hisoblanadi. Masalan, Ispaniya va Fransiya tajribasi shuni ko'rsatadiki, davlat miqyosidagi brending strategiyasi mamlakat turizm eksportini global bozorda barqaror pozitsiyaga olib chiqadi.

Beshinchidan, davlat siyosati va institutsional qo'llab-quvvatlash mexanizmlari (soliq imtiyozlari, investitsiya preferensiyalari, vizani soddalashtirish) turizm eksporti rivojiga katalitik ta'sir ko'rsatadi. Ilmiy modellar davlat aralashuvi mavjud bo'lgan turizm tizimlarida eksport o'sish sur'ati yuqori bo'lishini ko'rsatadi.

Oltinchidan, tahlil natijalariga ko'ra, turizm eksporti rivojlangan mamlakatlarda iqtisodiy multiplikator effekti yuqori bo'lib, bir birlik turizm daromadi iqtisodiyotning boshqa tarmoqlarida o'rtacha 1,5–2,3 birlik qo'shimcha qiymat yaratadi.

Yettinchidan, O'zbekiston sharoitiga moslashtirilgan ilmiy tahlil shuni ko'rsatdiki, mamlakatda tarixiy-madaniy meros, geografik joylashuv va milliy gastronomiya turizm eksportini oshirish uchun yuqori salohiyatga ega. Biroq ushbu salohiyatdan to'liq foydalanish uchun infratuzilma, marketing va raqamli xizmatlar tizimini kompleks modernizatsiya qilish zarur.

Ilmiy tahlillar shuni ko'rsatdiki:

– Ispaniya milliy turizm brendini kuchaytirish, raqamli marketing va “smart tourism” texnologiyalarini joriy etish orqali turizm eksportini oshirgan;

– Turkiya vizani soddalashtirish, arzon aviakompaniyalarni jalb qilish va “all-inclusive” tizimi orqali sayyohlar oqimini ko‘paytirgan;

– Fransiya madaniy meros turizmini rivojlantirib, yuqori daromadli turizm segmentini yaratgan;

– Tailand va Malayziya ekoturizm va barqaror turizm tamoyillarini joriy etib, ekologik yo‘nalishdagi sayyohlarni jalb qilgan.

Mazkur tajribalar asosida O‘zbekiston uchun quyidagi yo‘nalishlar muhim ekani aniqlandi:

- tarixiy-madaniy turizmni rivojlantirish;
- ziyorat turizmini kengaytirish;
- ekoturizm va gastronomik turizmni qo‘llab-quvvatlash;
- raqamli bron tizimlari va “smart tourism”ni joriy etish;
- xalqaro aviaqatnovlarni ko‘paytirish.

Xulosa: Xorijiy tajriba shuni ko‘rsatadiki, turizm eksportini rivojlantirish iqtisodiy o‘rinishni tezlashtiradi, yangi ish o‘rinlari yaratadi va mamlakatning xalqaro imijini mustahkamlaydi. O‘zbekiston uchun bu yo‘nalishda tizimli davlat siyosati, xususiy sektorni jalb qilish, infratuzilmani rivojlantirish va kadrlar tayyorlash muhim ahamiyatga ega.

Agar turizm eksporti strategik yo‘nalish sifatida kompleks rivojlantirilsa, O‘zbekiston mintaqada yetakchi turizm eksportchisiga aylanish imkoniyatiga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Karimov A. Raqamli iqtisodiyot va turizm rivoji. Toshkent Iqtisodiyot nashriyoti 2019 45–62-betlar.
2. Rasulov B. Sun‘iy intellekt asoslari. Toshkent Fan nashriyoti 2020 88–104-betlar.
3. Ismoilova D. Turizmدا innovatsion texnologiyalar. Toshkent O‘zbekiston nashriyoti 2021 56–73-betlar.
4. Xolmatov S. Big Data va axborot tahlili. Toshkent Akademnashr 2018 91–110-betlar.
5. Yo‘ldoshev M. Xizmatlar sifatini boshqarish. Toshkent Ma‘naviyat nashriyoti 2017 60–78-betlar.
6. Tursunova N. Zamonaviy turizm menejmenti. Toshkent Fan va texnologiya 2022 120–138-betlar.
7. Abdullayeva L. Raqamli texnologiyalar va mijozlar qoniqishi. Toshkent Innovatsiya nashriyoti 2023 34–52-betlar.